

Hamlet egy megbékélt világban

A kaposvári Csiky Gergely Színház előadása

Több évszázadon át folyt a vita Hamlet jelleméről, feltehető életkorától sokat emlegetett habozásának okaiig. Mostanában pedig mintha éppen Hamlet alakja lenne a legkevésbé problematikus. A közelmúlt mindkét hazai bemutatójával kapcsolatban éppen a Claudiusra vonatkozó rendezői értelmezések keltettek feltűnést. *Szegvári Menyhért*, a pécsi előadás rendezője a televízióban, *Ascher Tamás*, a kaposvárié pedig a rádióban beszélt arról, hogy a darab megbékélt történelmi helyzetben játszódik. Hogy ez a béke jó-e vagy sem, a tekintetben mintha eltérni látszana a két rendező felfogása, ez azonban inkább csak sejthető, mert a darab ellenállni látszik e motívum átértelmezésének. *Győry Emil* minden puhasága, lefojtottsága sem képes igazolni, legfeljebb lelkiismeret-furdalásosabbá tudja tenni a pécsi Claudiusát.

A kaposvári Dánia sem igazán rideg bőrtön, az acélpántok csak a lágyan omló, hangtalan lebbenésekkel színváltozást varázsló drapériák mögött fogja körül a színpadot. *Jordán Tamás* pedig elegáns uralkodik, könnyedén, intelligensen intézi az államügyeket, Hamlet leleplezése éppúgy nem rendíti meg, mint ahogyan egy pillanatra sem fél a Laertes vezette lázadástól. Az ő Dániájában ugyanis többé-kevésbé rend, béke honol, nem érzékelhető, csak mondják, hogy „rohadt az államgépben valami”. Pontosabban az *Eörsi István* által nem mindig meggyőzően átigazított szöveg szerint: „Rohad egy s más az államgépezetben.”

Tulajdonképpen nem különösebben meglepő, hogy Claudius kulcsfigurává lépett elő. Hisz jó két évszázada tart az a történelmi, gondolkodásbeli folyamat, ami éppen e dráma egyik legnyilvánvalóbbnak tetsző oldalát rendítette meg az európai gondolkodásban. Valaha, s ez még Shakespeare korában is így volt, a hatalmat istentől, de legalábbis a természetből eredőnek vélték. Szükségessége körül nemigen merült fel kétség, inkább csak a milyenségéről vitatkoztak, világi és egyházi hatalmi körök mérkőztek. Claudius vétkeisége, iszonyú bűnéhez kétség nem férhetett: nem az isten, nem a természet által elismert úton jutott a hatalom birtokába. Indítékai sem különösebben izgatták Shakespeare-t, alighanem maga is egyértelműt hősével, aki „vérnószó barom”-nak mondta. Alantas hatalomvágy tehát cselekedeteinek mozgatója.

Amióta azonban úgy tudjuk, hogy a hatalom emberi eredetű, emberi, társadalmi viszonyok állnak mögötte, azóta vizsgálja is az emberiség annak természetét. Hogy a felvilágosodás milyen impulzust adott e vizsgálódáshoz, ahhoz elegendő talán Schiller és Kleist darabjaira utalnunk. S a múlt századon végigszűrő forradalmi hullámok végül is apránként, sok visszaesésen át, de megszüntették az abszolút hatalomba vetett hitet. Csakhogy a társadalom elemi működéséhez azóta is hatalmi struktúrákra van szükség. Ezek a struktúrák századunkban azonban már állandó ideológiai kérdőjelek között működnek. A polgári demokráciákban a manipuláció, a szocialista országokban pedig forradalmi erőből szerveződő hatalommal való visszaélés veszélye teszi ki a kérdőjeleket.

Egyfelől tehát Claudius testvérgyilkossága elvontan szemlélve valóban lehet hasznos, „forradalmi” tett, másfelől viszont az általa berendezett hatalom akár ezzel együtt is lehet gyanús, problematikus. Az utóbbi néhány évtized Hamlet-elő-

adásai közül leginkább azok keltettek feltűnést, amelyek a hatalmi mechanizmus működését igyekeztek feltárni a darab révén, amelyek a történelmi mozgások könyörtelen, embertelen gépezetét törekedtek bemutatni.

A mostani kaposvári előadás legszembetűnőbb sajátosságának azt érzem, hogy itt ez a gépezet már nem is elsősorban rideg és erőszakos, hanem leginkább kedvetlen. Claudius nemcsak a veszélyekkel szemben közömbös, de nem is látszik nagyon élvezni a hatalmat. Nem mutatja azokat a szélsőséges szenvedélyeket, amelyek a középkori embert iszonyú bűnök és iszonyú bűnbánatok gyakorlására késztették. Ez a huszadik századi racionalista Claudius a kényelemben, a precíz cselekvésben otthonos igazán. A feltörő bűnbánat szavait azonnal elnyomja, nem hagyja lelkéből feltörni a beismerést, nem hagy folyást engedni mégoly röpké időre is érzelmeinek. Érzékeltensége részint bizonyára csak felszín, önfegyelmének eredménye.

Máté Gábor Hamletje viszont éppoly értelmetlenül és céltalanul áll a világban, mint Claudius, csak éppen sehogyan sem akarja magára venni a cselekvés esetleges erkölcsi ódiúját. A testét-lelkét olykor szemlátómást átjáró hideg, a takaróba burkolóztató vacogások mind a kivételes erkölcsi érzékenységet, s épp ezért a tettől, a hatalmi gépezetbe óhatatlanul berántó cselekvéstől való irtózást érzékeltetik. Nagyon keserű játékot új mindazokkal, akik benne vannak a gépezetben, csapdát állít a királynak, a királynénak, gúnyolódik Polóniusszal, szándékosan kínozza hajdani szerelmét. De az örület, amelynek megnyilvánulásaként fogadja környezete különös viselkedését, valamelyest azért tényleg környékezi Hamletet, hiszen belső szabadsága, szellemének, és moráljának magassága valójában csak világosabbá teszi számára azt az úrt, azt a céltalanságot, amely körülveszi. Nemcsak a hatalmi manipulációk áldozata ő, hanem nagyjából éppén azé, hogy legfeljebb valamilyen elvont igényességet tud a világgal szembe szegezni. Nem érzi jól magát az amúgy, köznap mértékkel, nem is olyan nagyon elviselhetetlen Dániában, s különösen nem a királyi udvar kényelmében.

Ebben az alakban nyilván könnyen magára ismer egy nemzedékre való, helyét nem nagyon lelő fiatal. Az a mindent átható szikár szenvedélymentesség viszont, amely még az erkölcsi felháborodás alapjait is megkérdőjelezi, erősen tompítja az előadás hatását. Részint az egész nem lesz, nem lehet, megrázó, részint pedig elszikkad rengeteg remekül megoldott részlet, nem egy kitűnő alakítás értelme, viszonya az egészhez. A Hamlet és Claudius egyénisége által meghatározott, pontosabban képlekennyé gyúrt drámai térben esetlegesen lézengenek a legjobban megformált alakok is. Színeik nem érvényesülnek igazán. Pedig *Koltai Róbert*, *Bezeredy Zoltán*, *Lukáts Andor* (három szerepben is), *Csákányi Eszter* ezúttal is igen szép pillanatokot teremt. *Lázár Kati* jámboran ögyelgő-iszogató királynéja túlságosan is belesimul az udvari környezetbe. *Básti Juli* Opheliája viszont túl sokszor idézi újra a színész nő valaha megrendítő erejű eszközeit az iszonyat ábrázolásában.

Donáth Péter díszlete és *Szákács Györgyi* jelmezei összhangban vannak az előadás lefojtott hatásával.

Zappe László